

Marco Krijnsen

Jatti

Moord in het
Paradiso van het Oosten

How to enjoy reality

We laveerden door een strak geordend sentrum met een ongezelig plein (de markt, zei Anton, maar ik zag alleen maar geparkeerde auto's) en een gekke stadhuistoren in Italiaanse stijl, die kennelijk voor wat provinsjale grandeur moest zorgen. Achter het stasjon lag een groot oud industrieterrein. Fabrieken zover het oog reikte. Met overal de naam Stork.

‘Hier is het’, zei Anton. ‘Zoals je ziet: midden in het konglomeraat van het klootjesvolk. In het hol van de leeuw zagezegd.’

Ik keek wat cynies naar de industrie om me heen. Dus hier moest zich het Paradiso van het Oosten bevinden? We stonden voor een symmetries gebouw met hoge ramen, twee ingangen en een verdieping over de gehele breedte van pakweg 50 meter. Bij de entree rechts, verscholen in een obskuur trapportaaltje, hing een bord. *Kom ook eens hashies roken*. Letters van krijt in een aandoenlijk, onvast handschrift. Ik moest lachen, maar liet niks merken.

We gingen een dampend zaaltje binnen, dat het midden hield tussen een uit de hand gelopen huiskamer en een geïmproviseerd tejater. ‘Het oude gymlokaal’, riep Anton boven het geroezemoes uit. ‘Dit was vroeger een school.’ Op de grond zaten meer dan honderd bezoekers op kleurrijke kussens in afwachting van de gast van de avond: Simon Vinkenoog, lsd-held en *beatpoet*. Anton had hem onderweg in de auto vol trots aangekondigd.

Vinkenoog zou met gemak de vader kunnen zijn van zijn publiek, ook mijn vader dus. Maar zijn optredens hadden hem tot een populaire generatiegenoot gemaakt. Twee jaar geleden brak

hij door met een legendariese lofzang op de lsd in het spirituele tijdschrift *Bres*. Tijdens poëzieavonden, zoals in Carré, bespeelde hij volle zalen. Ik had hem echter nooit zien optreden. Hier in Fashion kon ik dat goedmaken.

Zijn opkomst was indrukwekkend.

*Dit is een ode aan de roes. Een ode aan de high, de trance, de uittreding,
de innerspace-reis.*

Leve de high als toekomstverschiet

Leve de high als licht in de nacht

Leve de high & het gaat niet om geld of macht

Het gaat om de praktijk en 't gezond verstand.

Je eerste wietje. Je eerste reefer, stick, joint, puf–

*En niet de laatste! Go with the Blow. Grow it at home. Be your own
gardener!*

Mogen de winden zoet waaien!

Mogen vele Europese tuinen openbloeien!

Mogen vele feesten ons doen samenkomen!

Laten we de tijd nemen om te handelen en te dromen!

Laten we vreugde scheppen in het leven!

Ik keek om me heen en ontwaarde tussen de wierook- en wietdampen een ekstase die me terugvoerde naar de Korte Prinsengracht. Fashion leek nu op een provoot zonder water. Het kortgerokte en langbehaarde publiek zat in aanbidding voor een wat oudere, slungelige popster met kort blond haar.

‘Weet je wat het is met lsd? Het opent ontzettend veel deuren’, zei Vinkenoog, toen de zoete wind was geluwd. ‘Je wordt er opnieuw door geboren. Toen ik het voor het eerst gebruikte, voelde ik dat ik jonger werd. Ik ging me giechelig gedragen. Ik was in mijn puberteit, de eenzame jongen, die thuis lag te staren... Op een gegeven moment kwam de jammerklacht van een pasge-

boren baby en toen was ik in mijn moeder. Ik zocht de schakel naar de eeuwigheid. ... Je wordt je bewust van dingen die je niet weet, zoals je longen je hele leven werken zonder dat je weet dat je ademt. De angst voor het leven en de doodsangst, ze zijn nu voorbij. Ik ben 42, ik ben vrij, ik ben gelukkig.'

Zo ging het nog een hele tijd door. Ik snoepte intussen gretig mee van de talloze joints die rondgingen. Het werd een hemelse happening. Vinkenoog speelde een gewonnen wedstrijd voor zijn benevelde gehoor. Hij sloot af met een tekst uit het boekje *How to enjoy reality*, dat hij samen met Jean-Paul Vroom had geschreven.

IF you fear – life, death, yourself – DON'T smoke pot!
IF you don't trust – the world, yourself – DON'T smoke pot!
IF you're jealous, angry, greedy – DON'T smoke pot!
IF you don't want to change – DON'T smoke pot!
IF you want to belong without really joining – DON'T smoke pot!
IF you think you're cool baby, real cool – DON'T smoke pot!
IF you think life is an easy game on the way out – DON'T smoke pot!
IF you don't have friends to confide in – DON'T smoke pot!
IF you don't realize the world is all yours – DON'T smoke pot!
IF you're looking for something you haven't got – DON'T smoke pot!
IF you're sad, insecure or overtaken by doubts – DON'T smoke pot!
IF you think you can make it all by yourself – DON'T smoke pot!
IF you think you'll never need anybody – DON'T smoke pot!
IF you can't give it up – STOP!

Natuurlijk kocht ik na afloop de pocket *How to enjoy reality*. Met een handtekening van de dichter. Ik bladerde het door in een opgewonden zaal en bedacht me dat Fashion mijn verwachtingen nu al had overtroffen. Hier wilde ik nog wel even blijven. Skandinavië kon wachten.

Een eigen woning had ik voorlopig niet nodig. De zolder van Fashion was meestal mijn overnachtingsadres. Ik ging op in een melting pot van rugzaktoeristen uit alle windrichtingen. Samen met hen vond ik geleidelijk mijn weg. Soms sliepen we in een hooiberg, dan weer in de kelder van een flat. Of in de vrolijke kommune van kunstakademiestudenten in Enschede die hun huis voor iedereen hadden opengesteld. Ook kon ik mijn slaapzak uitrollen in gekraakte woningen van vaste bezoekers. Keuze genoeg.

Het huis van Anton en Maryna aan de Boekweitweg was de plek waar ik meer leerde over het ontstaan van Fashion. Ik werd er vaak uitgenodigd voor een kop brandnetelsoep of een bord gierst met bloemkool. De hoop op een leuk avontuur met Maryna had ik inmiddels al opgegeven. Geen punt. Ik kwam ruimschoots aan mijn trekken bij de andere dames in Fashion.

‘Hoe komt Fashion eigenlijk aan zijn naam?’, vroeg ik. We hadden net onze euforie gedeeld over de komplekse dirty geluidsbrei van het Haagse bandje Group 1850 en zaten op de grond achter onze dampende borden. ‘Die naam past eigenlijk helemaal niet. Alsof jullie *Dedicated Followers of Fashion* zouden zijn.’

Maryna haalde haar schouders op. ‘Om eerlijk te zijn: ik weet het niet. Jij wel, Anton?’

‘We zagen dat onze standpunten steeds meer in de mode kwamen. Zo is de naam Fashion ontstaan. Het is in ieder geval beter dan het Kreejennus.’

‘Het Kreejennus?’

‘Ja, dat is Twents voor kraaiennest. Zo heette het eerst, een jaar of twee geleden. Het was toen een soort kluphuis, op de bovenste verdieping van een pand van de firma Stork. Aan de Langelermaatweg, niet ver van waar we nu zitten. De stichting Open Jongerenwerk wilde een plek creëren voor jongeren met, zoals dat heette, een afwijkende levensopvatting. Nou, dat viel niet overal in goede aarde.’

‘Nee, dat zal.’ Ik nam nog een hap met net iets te gare bloemkool, terwijl ik heel even (heel even maar) verlangde naar de boerenkool met worst van mijn moeder in Diemen.

Maryna vervolgde. ‘In de kranten werd geschreven dat Fashion een opiumkit zou zijn. Er verschenen verhalen over zedelijke verwildering, wat dat ook mocht zijn. Omwonenden klaagden bij de politie over geluidsoverlast en de aanwezigheid van jongeren op straat. De politiek wilde het experiment al stoppen voordat het echt op gang was gekomen. Helemaal toen Stork het pand weer opeiste.’

‘En nu zitten we hier in een groot gebouw met alle denkbare voorzieningen. Hoe kan dat?’

‘Dat is te danken aan Wim Meijer.’

‘Wie is dat?’

Maryna glimlachte. ‘Wim Meijer, gemeenteraadslid van de PVDA en buurt-/clubhuiswerker. Hij heeft zich hardgemaakt voor ons. Een jonge vent nog. Van onze leeftijd, schat ik. Tijdens de krusjale raadsvergadering over de subsidieverstrekking hield hij een prachtig pleidooi voor mensen met een afwijkende mening en houding. Die versterken juist de samenleving, zei hij, hen moeten we ruimte bieden voor emosjonele ontplooiing. Het was zo overtuigend dat de politiek daarin meeging, al waren er vooral bij de KVP grote twijfels. Weet je nog wat de krant erover schreef? Het is in de ogen van velen wat veel geld dat dit eksentrieke groepje van zoo jongeren krijgt toebedeeld.’

Ik begon te grinniken. ‘Ook in de ogen van de journalist, kennelijk.’

Anton knikte. ‘Maar uiteindelijk is er wel een subsidie van 100.000 gulden voor Fashion beschikbaar gekomen.’

‘Een ton? Zoveel?’ Ik wist niet wat ik hoorde.

‘Ja, eerst wilde de wethouder een houten barak naar het centrum verhuizen. Maar dat kostte al een halve ton. Dan kun je be-

ter een fatsoenlijk pand gaan verbouwen. Een deel van het geld komt trouwens van het ministerie van CRM. Het idee is dat veel andere steden in Nederland iets aan dit experiment hebben. Overall worstelen ze met groepen jongeren die niet een voorspelbaar burgermansleventje willen leiden. De kans op werk is voor hen erg klein. Ze worden drop-outs als je niks doet.’

‘Bedenk dat we er niet zomaar wat op los eksperimenteren’, zei Maryna, terwijl ze haar mond afveegde. ‘In ons stichtingsbestuur zitten twee stafdocenten van de Sosjale Akademie, een personeelssjef van de fabriek Dijkers en de directeur van de gemeentelijke Sosjale Dienst. Er is een begeleidingskommissie met een psychiater, een psycholoog en een maatschappelijk werker.’

Mijn gevoel bij Fashion werd steeds beter. De smakeloze kost van kok Anton kon daar niets aan veranderen.

Fashion was in de eerste plaats een magneet voor jongeren uit de omgeving. De meesten tussen de 15 en 25 jaar. Maar ook jonge meisjes van een jaar of 12, 13. Ze kwamen overdag en ’s avonds. Hun ouders wisten van niets; die dachten dat Truus, Wilma of Marijke keurig het lesrooster volgde op het statige gymnasium van de Bataafse Kamp of op het degelijke rooms-katholieke Lyceum De Grundel, waar – zoals werd verteld – de paters nog altijd regeerden. Maar onder schooltijd zaten de dochters van Hengelo aan de Willem de Clercqstraat, genietend van de eerste voorzichtige trekjes Rode Libanon of bezig aan een seksuele ontdekkingsreis op zolder.

Een van de vaste klanten uit Twente was Feliks uit Wierden, een dorpje in de omgeving. Hij gold als de drijvende kracht achter het kulturele programma van Fashion. Feliks, een magere jongen met afhangende schouders en een dun baardje, programmeerde voor de Cineklup. Wajda, Bunuel en Bergman waren zijn favoriet. Soms ook onbekende, tamelijk abstracte films.

‘De vrouw in het zand’ van Teshigahara bijvoorbeeld over een Japanse insektenverzamelaar die de bus had gemist en in een zandkuil verzeild raakte. Niemand begreep er iets van. Behalve Feliks. Die wist ons te vertellen dat al dat zand een metafoor was voor het verzande leven van de hoofdpersoon. Voor ons een hele geruststelling.

‘Maar ik wil hier ook moeilijke films waarin tieten voorkomen’, vertrouwde hij me op een avond toe. ‘Daar moet je niet te moeilijk over doen...’

‘Hoe ben je eigenlijk hier terechtgekomen?’, vroeg ik.

‘Toen ik 13 was en de Beatles op de radio kwamen, heb ik mijn haar voorover gekamd en ervaren dat zoiets in Wierden niet kon. Ik ben daar een aantal keren in elkaar geslagen door van die boerenpummels. Het was tijd om weg te gaan. De ramen moesten opengezet worden. Wierden was te klein.’

Hij nam een trekje van zijn sigaret. ‘Op mijn eerste dag bij Fashion bleek dat Anneke en Joke hashies hadden. Had ik zelf nog nooit gehad. Ik rookte alleen tabak. Met veel bravoer zei ik dat ik wel een joint kon bouwen. Had ik nog nooit gedaan, maar ik had er wel over gelezen in *Hitweek*. Met mijn Javaanse Jongens heb ik toen voor het eerst een joint zitten draaien. Een boel geklungel, toch gelukt. Maar niemand was er blij mee. Foute tabak. Het was meteen mijn eerste les: gebruik nooit Javaanse Jongens voor een joint. Daar maak je geen vrienden mee.’

Feliks voelde zich hier op z’n gemak. Hij kon betrekkelijk rustig over straat lopen, hoewel de gemiddelde Hengeloër ook niet bepaald te boek stond als tolerant. Ik bleef het vreemd vinden dat zoiets als Fashion kon ontstaan in dit burgermansstadje waar iedereen een televisie, een ootoetje en een gezinnetje leek te hebben. Een plaats zonder rafelrandjes, waar ik geen wijken met stuitende armoe of ekstreme rijkdom kon ontdekken. Een toendra van gelijkmatigheid, met goedopgeleide middenklassers en

keurig onderhouden voortuintjes. Misschien was dat juist de reden voor de aanwezigheid van de vrijgevochten mikrosamenleving die Fashion heette. Alles was hier prima geregeld. Inklusief een onderkomen voor jongeren die buiten de gebaande paden traden.

Maar goed, Feliks dus. Het liefst zou hij in New York op het podium staan bij het Living Theatre, de anarchistiese theaterkommune waar eksperimentele ekspressie en improvisasie centraal stonden. Maar Hengelo was wat hem betreft ook goed. Je moest toch ergens beginnen. Op een dag kreeg Feliks eindelijk zijn langgekoesterde hoofdrol in het Amfitejater. Op de grond lag een groot stuk grijs plastic folie dat dankzij een loeiende blaasbalg als bij toverslag de gedaante van een golvende vloer aannam. Feliks, gekleed in alleen een tuinbroek waarin zijn magere bovenlijf nog schrieler uitkwam, speelde zijn rol met verve. Alsof z'n leven ervan afhing danste hij in het rond onder het slaken van woeste kreten. Wat hij schreeuwde en waarom? Niemand die er iets om gaf. Dit was gewoon pure ekspressie. Eksperimentele kunst met een hele grote E en een kleine k, zoals ze het in New York bedoeld hadden. Heel wat anders dan de platte revues van het lokale toneelgezelschap Stork'n Nus, waar ik inmiddels over had gehoord en waar de overallblauwe fabrieksarbeiders en muisgrijze ambtenaren zo gek op waren.

Buiten ons tejater zette Feliks zijn rol onverstoorbaar voort. Tijdens de teach-ins over Vietnam, over het achterhaalde onderwijssysteem of over de samenleving in zijn algemeenheid, overal liet Feliks van zich horen. Wild gestikulerend met zijn armen raasde hij er achter de microfoon als een bezetene op los. 'Er is geen tijd meer voor elkaar noch tijd voor ons zelf. We kunnen niet meer uitrusten, niet meer spelen, niet meer lachen. Er is geen stilte meer, geen frisse lucht, geen zuiver water, geen bos meer en geen heide.' Of woorden van gelijke strekking. Het pu-

blik kon er vaak geen touw aan vastknopen en bleef achter in grote verwarring. Pure expressie wederom, dit keer op het politieke podium.

Ook al was het geen New York, iedereen in Fashion koesterde het eigen Amfitejater. Het trok gasten uit het hele land, uit heel Europa, en zelfs daarbuiten. Zwervers met niets, alleen een plunjebaal vol idealen. Beatniks, provoos, hippies. Pariaas eigenlijk. Outcasts. Wat ons bond, was dat we allemaal overhoop lagen met het resjiem en zo onze eigen ideeën hadden over de demokrasie, of we nou kunstenaar, scholier of crimineel waren. Het droeg bij aan een atmosfeer waarin plaats was voor sosjale activiteiten en – wat wij noemden – ‘provolusjonaire’ ideeën. ‘De allereerste kraakwoning van ons land staat hier’, vertelde Feliks op een dag, ‘En geloof het of niet: die woning ligt aan de Hennepstraat, vlakbij Anton en Maryna. Zoiets verzin je toch niet?’

De kleine immigratiegolf zorgde voor de broodnodige deining in de provinciestad. De vreemdelingen kwamen met een gitaar op de rug, een blokje hashies in de rugzak en een stapel zelf geschreven gedichten onder hun arm. Met panfluiten, wieroek, rode hoedjes, mantra’s en god weet wat niet al. Aan de bar hoorde ik verhalen over de eerste happenings die voor het stadhuis waren georganiseerd. Een shock voor de autochtonen. In Fashion zag ik vaak de foto’s voorbijkomen die de kloof tussen klootjesvolk en beginnend provotariejaat zo treffend verbeeldden. Daarop stond een groepje ongewassen mafketels met spijkerjack en zonnebril in een kring te klappen, lachen en springen. Achter hen was een volksoploop te zien van nieuwsgierige voorbijgangers: de gewone Hengeloër met z’n armen over elkaar, stropdas om, regenjas aan en haren in een scheiding. En dan die afkeurende, verbaasde maar soms ook bewonderende blikken... Zoiets hadden ze hier nog nooit gezien!

Zo maakte ik kennis met Andreas, de zoon wiens vader kamerdienaar van de Griekse koning Constantijn II was geweest. George, een eks-straaljagerpiloot met monarchistische sympathieën. Stylianos, die kok werd bij Fashion. Allemaal gevlucht voor de militaire junta in Athene, die de koning had verdreven en een keihard kolonelsbewind had geïnstalleerd. Zo had de stad zijn eerste politieke demonstraties meegemaakt. Tegen de Griekse kolonels uiteraard: ‘Geen toerisme naar ’t fasjisme! en ‘Neem een beul mee als soevenir!’”. En ook tegen de Vietnamoorlog: ‘Johnson Stop It!’ Feliks liet me vol trots de foto’s zien.

Fashion was een internationale smeltkroes geworden. Er kwamen Fransen. Heel veel Duitsers. Mac uit Schotland, Dean uit Canada. Ik ontmoette Italianen zoals Gianni, een kleine nerveuze jongen met snor. Hij was een artiest. Op de eerste verdieping had hij zijn eigen tekentafel, waarop de prachtigste tekeningen ontstonden. Grote kollageachtige stukken in zwart-wit. Later bleek dat Gianni alles had overgetrokken.